

POKUŠAJ REKONSTRUKCIJE CIBORIJA KOTORSKE KATEDRALE

Jovan J. Martinović

UDK 726.591 (497.16 Kotor) "10"
Izvorni znanstveni rad
Jovan J. Martinović
Opštinski zavod za zaštitu spomenika kulture, Kotor

Na temelju novih nalaza autor donosi rekonstrukciju košare ciborija iz Kotora, te ga morfološkom i epigrafskom analizom datira u 11. stoljeće. Također predlaže da je ciborij poklonio kotorski plemić Nikifor crkvi Petilovrijenci u Kotoru, koja je podignuta 1026. godine, te da je poslije dospio u katedralu sv. Tripuna.

U toku statičke sanacije od posljedica katastrofalnog potresa 1979. godine zgrade broj 318 u urbanoj jezgri staroga grada Kotora, na trgu pred katedralom svetog Tripuna, i revitalizacije te inače skromne građanske arhitekture XIX. stoljeća sa znatnim ostacima romanike za potrebe smještaja dragocjenih zbirki kotorskog Historijskog arhiva od XIV. stoljeća do 1918. godine, pronađeno je u šutu pet ulomaka jedne stranice ciborija,¹ od kojih dva najveća nose na sebi dijelove natpisa, a po karakteru dekoracije i duktusu slova pripadaju ansamblu otprije poznate stranice ciborija što se čuvala u katedrali.²

Isti repertoar dekorativnih elemenata, pa čak i tip i veličinu slova ima ranije nađeni ulomak s dijelom natpisa koji svakako pripada još jednoj - trećoj stranici istog ciborija.³

Konačno, mjerenjem smo utvrdili da lučni nadvratnik iznad bočnih vrata u obližnjoj zgradi Biskupije, iako mu je dekoracija potpuno otučena prilikom

¹ Fragmenti su bili uzidani u jedan noseći zid, tijekom radova zamijenjen betonskim platnom, i izneseni sa šutom na deponij izvan grada, gdje ih je autor pronašao i spasio od uništenja.

² Ova stranica ciborija bila je uzidana iznad jednih pomoćnih vrata u sakristiji katedrale, a od proslave 800. godišnjice katedrale, 1966. godine, postavljena je bila na ulazu za stepenište relikvijara.

³ Na natpis me je još 1960. godine upozorio tadašnji njegov vlasnik, uvaženi građanin Kotora pok. Ljubo Ivanišević, koji ga je poslije predao na čuvanje zbirci katedrale. Tekst je s greškama objavio *J. Kovačević*, *Marginalije uz probleme arheologije i umetnosti ranog srednjeg veka*, Zbornik Filozofskog fakulteta, VII-1, Beograd, 1963, str. 150 i d. Točan tekst i fotografiju donio je *I. Pušić*, *Preromanska dekorativna plastika u Kotoru*, Boka br. 3, Herceg-Novi, 1971, str. 45, slika 9.

naknadne ugradnje, po dimenzijama i po vrsti kamena također pripada istom ansamblu, čime je dobivena i četvrta stranica istog ciborija⁴ i omogućena njegova idealna rekonstrukcija.

Od naših pet novopronađenih ulomaka dva se mogu spojiti, dok su ostali odvojeni većim prazninama, ali ih povezuje ornamentalna dekoracija. Na zadebljanom dijelu ciborija, horizontalnoj letvi, iznad natpisnog polja je niz ukrštenih lukova od troprutih traka, ispod kojeg je niz koso klesanog kimationa s ovulima, koji čini prijelaz od zadebljanja na tanju ploču ciborija. Gornji dio ploče obrubljen je horizontalno i vertikalno užom trakom od prepletenih krugova i rombova, dok je lučni otvor arkade ukrašen širom trakom, obrubljenim motivom astragala; sredina trake ispunjena je dvjema vijugavim troprutim trakama koje se u određenom ritmu spajaju među sobom, a proširenja i praznine su popunjene ukrasom grančice sa srcolikim listom i dva volutasta zaperka. Prazna trokutasta polja između lučnog i ravnog ornamenta ispunjena su motivom stilizirane lozice s unatrag povijenim srcolikim lišćem.

Budući da natpis na novopronađenim fragmentima počinje križem kao simboličnom invokacijom, ovu stranicu ćemo u daljoj obradi označiti kao A. Natpis se nalazi na dva najveća ulomka s lakunama u sredini i na kraju i glasi:

† HOC OPVS EST LABO.....TAM PVLCHRE DE.....

Od sljedeće stranice istog ansambla sačuvan je ulomak s dijelom natpisa, po ukrasu, tipu slova i vrsti kamena identičan prethodnom. Na letvi je iznad natpisnog polja traka arkadica od stiliziranih stupića i lukova dvoprute trake, unutar kojih su stilizirane palmete ili cvjetovi. Ispod natpisnog polja je niz klasičnih ovula (guta) na zakošenom prijelazu od letve do ploče ciborija, čiji je gornji dio uokviren horizontalnom užom trakom troprutog prepleta s okulusima u sredini. Arkadni luk ima ukras šire trake, obrubljene nizom klasičnih astragala, unutar kojih je isklesana trolisna lozica koja završava trolistima.⁵ Prazni trokutasti prostor ispunjen je motivom ptice koja kljuca trolisni cvijet.

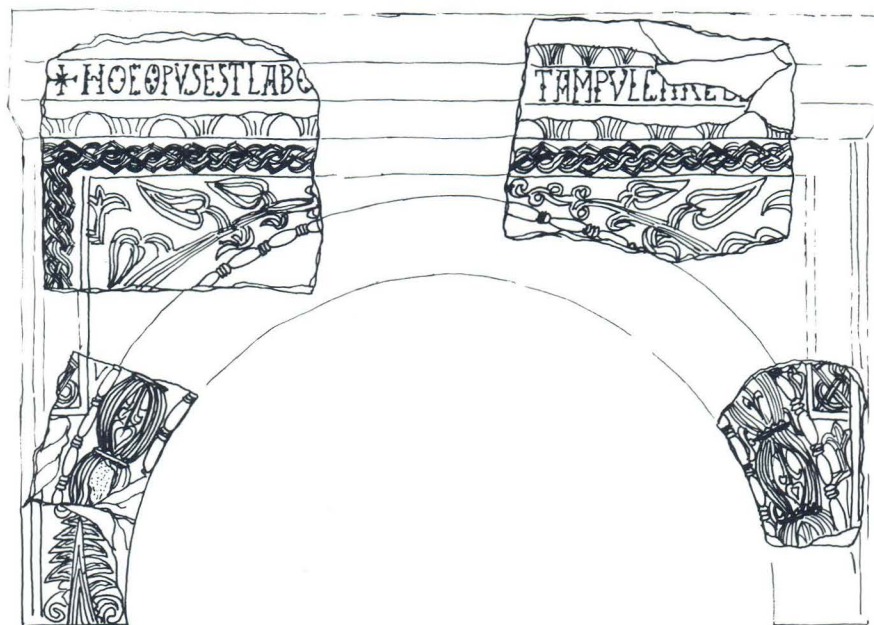
Natpisu na ovom fragmentu nedostaju početak i kraj, a ostatak glasi: ...IKIFORIVS N...

Ovaj ćemo fragment uvjetno označiti kao stranicu B.

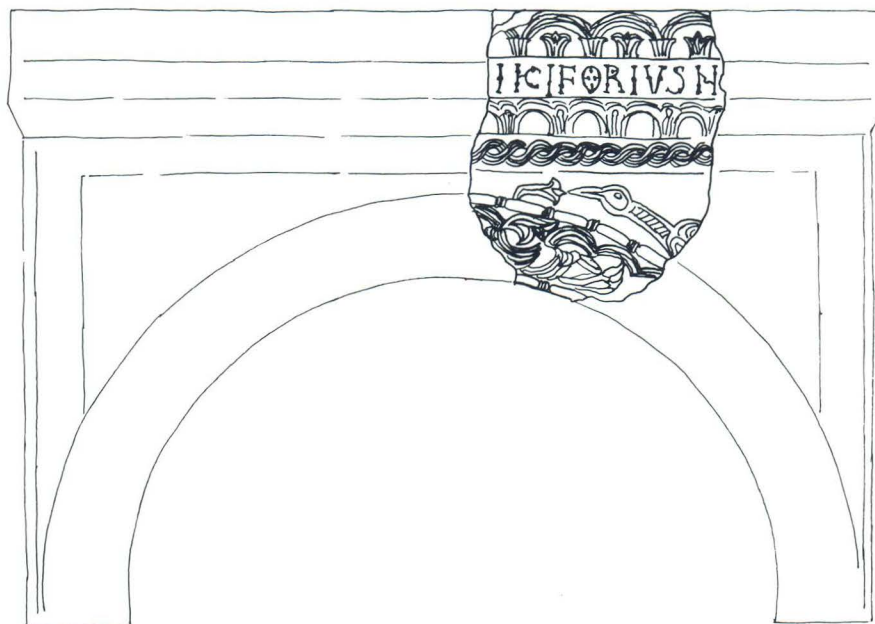
Na žalost, ništa ne možemo reći ni o natpisu ni o dekoraciji sljedeće stranice ovog ciborija, uvjetno nazvane stranica C, nedavno otkrivene u Biskupiji, jer je nemilosrdno otučena radi ugradnje, ali se ipak na donjem desnom dijelu razaznaje ornament prepletne trake.

⁴ Ako se i stvarno rekonstruira kruna kotorskog ciborija, ova će stranica biti izvađena i zamijenjena odljevom.

⁵ Ova lozica se približava romaničkim motivima, dobro poznatim u Kotoru. *I. Pušić*, o. c., je vrlo dobro zapazio da se isti motiv nalazi na ploči jednog većeg pluteja u kotorskom Lapidariju, još uvijek nesređenom i neobjavljenom, ali i na dovratnicima portala kotorske crkve svetog Luke iz 1195. godine. Upozoravamo i na fragment br. 17 iz rada *Ž. Rapanića*, Kamena plastika ranoga srednjeg vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu, VAHD LX (1958), Split, 1963, str. 113.



Rekonstrukcija prve stranice kotorskog ciborija s novopronadenim fragmentima i početkom natpisa (A)



Ulomak druge stranice (B) kotorskog ciborija s natpisom /N/IKIFORIVS

Konačno, budući da otprije poznata stranica ciborija u natpisu završava križem kao simboličnom aprekacijom, u daljnjoj obradi ćemo je označiti kao stranica D. Na zadebljanoj letvi ove stranice ciborija, iznad potpuno sačuvanog natpisa, isklesan je niz ukrštenih lukova od troprute prepletne trake. Letva je nizom koso postavljenog kimationa (guta, ovula) odvojena od ravnog dijela ploče, čiji je gornji dio uokviren horizontalno i vertikalno troprutom pletenicom s "okcima", a lučni otvor ukrašen širim pojasom s ornamentom prepletanih krugova i rombova od troprute trake, obrubljenog klasičnim motivom astragala, dok je u tjemenu lučnog pojasa stilizirani križ. Prazni trokuti iznad arkade popunjeni su likovima dva lava koji napadaju janjad. Na lavljim tijelima su kao objašnjenja isklesane riječi: LEO, i to na lijevom normalno, odnosno, slijeva nadesno, a na desnom obrnuto, zdesna ulijevo, kao u ogledalu.

Tekst natpisa na ovoj stranici već je više puta publiciran i interpretiran,⁶ a glasi:

ANDREE SCI AD HONOREM SOCIORVMQ MAIOREM†

Budući da se sada može rekonstruirati kruna ciborija kotorske katedrale i pokušati restituirati tekst natpisa, djelomično sačuvanog na dvije i u cjelini na trećoj stranici, dok je na četvrtoj potpuno uništen, trebalo bi najprije izvršiti epigrafsku analizu, a poslije se pozabaviti motivima dekoracije.

Prije svega treba naglasiti da nitko od prijašnjih istraživača nije obraćao pažnju na znak križa kojim završava otprije poznati tekst natpisa sa stranice D. Budući da je sada utvrđeno kako novopronađeni dio natpisa na stranici A započinje znakom križa kao simboličnom umjesto verbalne invokacije,⁷ nesumnjivo je da upravo ovaj tekst sa stranice A zapravo predstavlja početak čitavog natpisa na ciboriju, pa ćemo analizu početi tim tekstom.

Popunjavanje lakuna u tom tekstu nije nimalo lako. Ukupan broj znakova u otprije poznatom natpisu iznosi 35, sa četiri razmaka, dok su neke riječi pisane zajedno bez razmaka. Na novom natpisu broj sačuvanih znakova iznosi svega 27, sa samo jednim izraženijim razmakom između prve i druge riječi, dok je ostali dio teksta pisan gotovo bez razmaka, pa bi se moglo pretpostaviti da je taj tekst imao i više od 35 znakova.

Prva veća lakuna dolazi iza nedovršene riječi LABO, koju treba popuniti u LABO(r) ; očito je dalje bilo ispisano ime samog klesara ciborija,⁸ kojega

⁶ *G. Gelcich*, *Memorie storiche sulle Boche di Cattaro*, Zadar, 1880, br. 44; *T. G. Jackson*, *The Dalmatia, the Quarnaro and the Istria*, III, Oxford, 1887, str. 43, sl. 74 i 75; *M. Vasić*, *Arhitektura i skulptura u Dalmaciji*, Beograd, 1924, str. 115; *I. Stjepčević*, *Katedrala svetog Tripuna u Kotoru*, Split, 1938, str. 65; *L. Mirković*, *Fragmenat kivorija u crkvi svetog Trifuna u Kotoru*, *Starinar NS II*, Beograd, 1951, str. 277; *Lj. Karaman*, *O slijedu gradnje Katedrale u Kotoru*, *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* br. 9, Split, 1955, str.6-7; *J. Kovačević*, *srednjovjekovni epigrafski spomenici Boke Kotorske II*, *Spomenik SAN* br. CV, Beograd, 1955, str. 9; *I. Pušić*, o. c., str. 44, sl. 8.

⁷ U epigrafskom materijalu Kotora ima primjera verbalne invokacije, najčešće: IN NOMINE DOMINI ili IN NOMINE XPI.

⁸ Imamo analogiju u potpisu klesara Petra na poledini zabata iz crkve svetog Petra na Lučcu - Split. Usporedi: *Ž. Rapanić*, *Ranosrednjovjekovni latinski natpisi iz Splita*, VAHD LXV - LXVII (1963 - 1965), Split, 1971, str. 274.



Stranica košare ciborija iz kotorske katedrale (D)

ćemo označiti sa “X”, pa bi natpis s ovom popunom i dopunom posljednje fragmentirane riječi sada glasio:

A/: † HOC OPVS EST LABO(r) /"X"/ TAM PVLCHRE DE(coratum)

Na stranici B/ ciborija sačuvano je samo ime u nominativu: ...IKIFORIVS N...

Ovo ime je J. Kovačević pogrešno pročitao kao D) N NICEFORIVS i interpretirao kao spominjanje bizantskog cara Nikifora I. (802-811 godine), povezujući sve s natpisom na ulcinjskom ciboriju,⁹ na kojemu se spominju carevi Lav i Konstantin, odabravši od četiri takve suvladarske kombinacije u Bizantu u razdoblju od VIII. do XI. stoljeća upravo doba vladavine cara Lava V. Armenca sa suvladarom i sinom Konstantinom VI. (813-820. godine)¹⁰

Međutim, već smo pišući o ovom natpisu naglasili da: “... u prvoj polovini IX. stoljeća bizantska vlast nad dalmatinskim gradovima praktično nije postojala te da je Dalmacija kao bizantska tema organizirana tek nakon spomenutog sara-censkog napada (867. godine), mnogo je prihvatljivije pretpostaviti da se u ovom slučaju radi o jednom od dvojice kotorskih biskupa toga imena iz druge

⁹ J. Kovačević, *Marginalije*, str. 150; *Isti, Istorija Crne Gore*, tom I, Titograd, 1967, str. 375.

¹⁰ O ulcinjskom ciboriju posebno: P. Mijović, *Ulcinjanski ciborij, Pradavne i davne kulture Crne Gore*, Titograd, 1987, str. 151.

polovice XI. stoljeća.¹¹ Slično mišljenje je izrazio i I. Pušić,¹² a mnogo određenije se prema problemu tog imena postavio I. Petricioli, pišući da se sigurno radi o imenu donatora.¹³

Prema tome, postoje čak tri varijante rješenja: ime vladajućeg cara, ime stolujućeg biskupa, te ime donatora. U prva dva slučaja trebalo bi da u intulaciji natpisa ime cara ili biskupa bude ispisano u genitivu, što ovdje nije slučaj.¹⁴ Stoga je potpuno prihvatljiva pretpostavka da se radi o imenu donatora, pa bi se na našoj stranici B/ tekst mogao rekonstruirati ovako:

/quod donavit N/IKIFORIVS N/obilis Cathari/

Već je naglašeno da na stranici C/ nije sačuvan tekst te se ne može ustanoviti njena pozicija u ansamblu, naime, dolazi li prije ili iza stranice B/.

Konačno, otprije poznati tekst na stranici D/ glasi:

ANDREE S(an) C (t) I AD HONOREM SOCIORVMQ(ue) MAIOREM†

Na osnovi svega navedenog, mogla bi se rekonstrukcija i interpretacija sačuvanog natpisa na ciboriju pretpostaviti na ovaj način:

A/ = † HOC OPVS EST LABO(r) /"X"/ TAM PVLCHRE DE(coratum)

B/ = /quod donavit N/IKIFORIVS N/obilis Cathari/

C/ =

D/ = ANDREE S(an)C(t)I AD HONOREM SOCIORVMQ(ue) MAIOREM†

Izrada čitavog ciborija, a posebno izvođenje slova natpisa odaje vještog klesara. U usporedbi s ostalim epigrafskim materijalom u Kotoru, kako starim tako i novootkrivenim, očito je da duktus ovog natpisa umnogome odskaje po kvaliteti i nema neke bliže analogije; možemo je naći tek u grupi splitskih natpisa koji se datiraju u kasniji period.¹⁵

Slova su vrlo lijepa i pravilna, razmaci između riječi podjednaki. Imaju pravilno proširene završetke, a na sredini vertikalnih hasti ukras izveden svrdlom u obliku točke. Karakterističan je oblik slova A s horizontalnom crtom slomljenom nadolje, zatim slova M i N kod kojih srednje crte počinju na trećini visine vertikalnih hasti, te izrazito uglato slovo C. Posebno treba izdvojiti slovo K koje se javlja u ovom natpisu kao jedini takav slučaj u latiničkom epigrafskom materijalu na istočnoj obali Jadrana.¹⁶ U tekstu natpisa ne postoje litterae contiguae ni litterae insertae, a skraćivanja su vršena suspenzijom ili kontrakcijom: SCI umjesto "sancti" ili SOCIORVMQ za "sociorumque".

¹¹ J. Martinović, Prvobitna crkva svetog Tripuna iz IX. vijeka, Spomenica 800 godina katedrale sv. Tripuna u Kotoru (1166-1966), Kotor, 1966, str. 9-13.

¹² I. Pušić, o. c., str. 45.

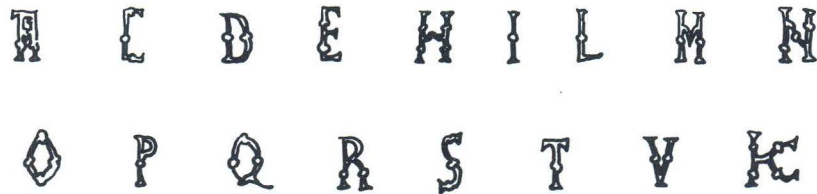
¹³ I. Petricioli, Oko datiranja umjetničkih spomenika ranog srednjeg vijeka, Gunjačin zbornik, Zagreb, 1980, str. 118.

¹⁴ Na primjer: /tempore domini N/IKIFORI N(?) ili: /Tempore episcopi N/IKIFORI N(?).

¹⁵ Ž. Rapanić, Ranosrednjovjekovni natpisi: br. 4 na zabatu iz crkve svetog Petra na Lučcu, datiran u IX/X vijek; br. 12 na nadvratniku iz svete Julijane, datiran u XI vijek; br. 21 na zabatu u svetom Martinu, datiran najprije u IX, a kasnije u XI vijek.

¹⁶ I. Petricioli, Ranosrednjovjekovni natpisi iz Zadra, Diadora 2, Zadar, 1962, str. 261, za svoj natpis br. 12 iznosi hipotezu da se, možda, radi o grčkom tekstu transkribiranom latinskim slovima.

S druge strane, natpisi LEO izrađeni na sapima lavova na stranici D/ našeg ciborija doneseni su sasvim drugom vrstom pisma i ukupnim duktusom, budući da je osim inverzivnog, zrcalnog načina pisanja u oba slučaja upotrijebljeno uncijalno E i romboidno O, što je ranije upotrijebljeno i kao osnovni dokaz datiranja čitavog ciborija u IX. stoljeće, premda bi prije izgledalo da su ovi natpisi rađeni po nekom starijem predlošku, koji se bitno razlikuje od svečane kapitale glavnog natpisa.



Tipovi slova na ciboriju iz Kotora

Osim epigrafske analize i interpretacije, veoma je važna i stilsko-kronološka analiza elemenata dekoracije na ciboriju.

Važno je naglasiti da se na sve tri stranice nalaze sačuvani elementi klasične dekoracije: gute u vidu jonskog kimationa, koje čine prijelaz iz zadebljale letve u tanju ploču ciborija, te astragali koji obrubljuju široku dekorativnu traku oko polukružnog otvora ciborija, kao naslijeđe iz bogate antičke tradicije.

S druge strane, dosta elemenata preromaničke dekoracije starijeg i mlađeg perioda, izrađenih i ukomponiranih zajedno, otežavaju definitivno opredjeljivanje.

Od elemenata rane pleterne ornamentike postoje motivi pretežno geometrijskog stila: troprute pletenice s okulusima, troprute pletenice od prepletenih rombova i osmica, te motivi prepletenih krugova od troprute trake. Međutim, na istim komadima zastupljeni su i elementi kasnije pleterne dekoracije, kao što su: arkadice od dvoprute trake sa stiliziranim stupićima i trolisnim cvjetovima, zatim bogato razvijena tropruta traka u čijim se proširenjima nalaze nasuprotni srcoliki cvjetovi, te konačno stilizirana lozica od troprute trake koja se na vrhu sužava i iz koje izbijaju srcoliki cvjetovi. Što se tiče likovnih prikaza, i lik ptice koja kljuca cvijet sa stranice B/ i likovi lavova koji progone janjad mogli bi pripadati ranijem periodu, premda većina autora smatra da se likovni prikazi javljaju u periodu koji prethodi neposredno romanici.

Upravo ova različitost navela je na neke pogrešne pretpostavke. Tako je L. Mirković, pišući o jedinoj tada poznatoj stranici ciborija, pretpostavio kako ona nije monolitna već da se sastoji od dva odvojena elementa: grede s glavnim natpisom koju je na osnovi analogije s datiranim splitskim natpisima stavio u XI. stoljeće, te ploče ciborija s lukom i objašnjenjima na sapima lavova, koja bi na osnovi romboidnog O pripadala kraju VIII. ili početku IX. stoljeća.¹⁷

¹⁷ L. Mirković, o. c., str. 278.

Jednako je postupio i I. Pušić smatrajući da je “greda iznad arkade ciborija sasvim drugi arhitektonski dekorativni detalj s natpisom koji je naknadno spojen uz arkadu ciborija”.¹⁸

Prvi je na ovu grešku upozorio Lj. Karaman navodeći da je “ciborij sav iz jednog komada”. Analizirajući oba natpisa, on dalje potvrđuje Mirkovićeve navode da je glavni natpis na gredi ciborija iz XI. stoljeća, te da je možda bio preklesan kod izgradnje crkve posvećene kotorskim mučenicima Andriji, Petru i Lovru (nakon Petilovrijencima), koja je podignuta nakon 1026. godine. Nadalje, Karaman ciborij datira ipak u početak IX. stoljeća i to na osnovi romboidnog O u natpisu - objašnjenju, te na osnovi astragala kao motiva iz klasične baštine i pletenice s okulusima, koji krajem IX. stoljeća nestaju iz repertoara zrele pleterne dekoracije, da bi se ponovno vratili “tek u XI. stoljeću uz nadolaženje romanike”. Konačno, Karaman također uspoređuje stranicu D/ ciborija sa ciborijem iz Ulcinja, koji na osnovi epigrafskih karakteristika natpisa i biljnih motiva datira u kraj VIII., a najviše u početak IX. stoljeća.¹⁹

J. Kovačević u dva navrata raspravlja o ciboriju, pa ga prvi put na osnovi natpisa LEO s romboidnim O svrstava u IX. stoljeće, a zatim ga uspoređuje s detaljno obradenim ulcinjskim ciborijem i također datira u isti period, nijednom ne spominjući različiti karakter duktusa slova dvaju natpisa.²⁰

Nasuprot prethodnim mišljenjima, J. Stojanović-Maksimović prije svega ističe da se preromanika u Kotoru mora podijeliti u dvije podgrupe, od kojih prva s ornamentima čiste geometrijske plastike pripada IX. i X. stoljeću, odnosno počecima srednjovjekovne plastike uopće, dok druga - u koju ubraja i arkadu ciborija u sakristiji svetog Tripuna - s obiljem stiliziranih biljnih ornamenta, s pojavom likova ptica i lavova te drva života sa srcolikim lišćem i datuljama, odgovara XI. stoljeću, obilježavajući “uspon dukljanske države u ovom vremenu, uspon u političkom i kulturnom pogledu, što je našlo odraza i u likovnoj umetnosti”.²¹

I. Petricioli je tada poznatu stranicu kotorskog ciborija datirao u IX. stoljeće,²² ali je zatim naknadno datirao od X. do XI. stoljeća, na osnovi fragmenta ciborija s natpisom N/IKIFORIVS N, zajedno s grupom fragmenata ciborija iz kotorske katedrale, ciborija iz Ulcinja, ciborija u Komolcu (Rijeka Dubrovačka), kamenice u Kotoru i raznih fragmenata u Prevlaci u Boki kotorskoj.²³

Međutim, sve ovo nije do kraja razriješilo problem datiranja i stilskog opredjeljivanja našeg ciborija. Stoga, bez ikakvih pretenzija da se ovim izriče definitivni sud, želimo u prilog rasvjetljivanju ovog pitanja naglasiti:

- prisutnost dekorativnih motiva rane preromanike (tropruta pletenica s okulusima, tropruta pletenica od osmica i rombova) stavljalno bi nastanak našeg ciborija u rano IX. stoljeće;

¹⁸ I. Pušić, o. c, str. 44.

¹⁹ Lj. Karaman, o. c, str. 6-7.

²⁰ J. Kovačević, Spomenik CV, str. 7; Isti, Marginalije, str. 150.

²¹ J. Stojanović-Maksimović, O srednjovjekovnoj skulpturi Boke Kotorske, Spomenik CIII, Beograd, 1953, str. 103-104; Ista, Srpska srednjovjekovna skulptura, Novi Sad, 1971, str. 26 i bilješka 71.

²² I. Petricioli, Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji, Zagreb, 1960, str. 49-50.

²³ I. Petricioli, 1. c; Isti, Od Donata do Radovana, Split, 1990, str. 56.

- za raniju dataciju pledirao bi i natpis LEO, izveden slovima u upotrebi tokom IX. stoljeća;
- pojava antičkih dekorativnih elemenata (kimation, astragali) na svim dekoriranim stranicama ciborija govori podjednako i u prilog ranom nastanku ovog spomenika u tradiciji sačuvanih klasičnih uzora,²⁴ ali i u prilog obnovi tih istih klasičnih motiva potkraj perioda preromanike;
- međutim, za datiranje u kasnu preromaniku upućuju nas prije svega motivi lozice sa srcolikim listovima, zatim razvijena protoromanička vitice, a najviše morfologija i duktus slova glavnog natpisa.

Sve ovo bi govorilo u prilog kasnijoj dataciji ovako kompletiranog ciborija, i to svakako prije u XI. nego u IX. ili X. stoljeće, a prisutnost raznorodnih elemenata može se objasniti na nekoliko načina:

- ako je ciborij nastao u IX. stoljeću, tada bi se mogla usvojiti Mirkovićeva i Karamanova teza da je glavni natpis naknadno preklesan za crkvu Petilovrijenaca u XI. stoljeću, to više što je natpisno polje udubljeno ispod razine kimationa pa bi se moglo naslutiti da je neki vješti klesar pažljivo i uspješno odstranio stari i urezao novi natpis na starom ciboriju;
- no kako više elemenata govori za kasniju dataciju, vjerojatnije je da je klesar radio po nekim starijim matricama, koristeći se ranijim dekorativnim motivima pa čak i starijim tipom slova da objasni nezgrapne likove lavova, ali je pritom obilno dodavao elemente umjetničkog izražavanja svoga vremena, sigurno inspiriran novim porivima i impulsima nastajuće romanike, koja uskoro upravo u Kotoru dobiva svoj prvi potpuni izraz na dovratnicima glavnog portala crkve svetog Luke iz 1195. godine, dekoriranim raskošno razvijenom lozicom.

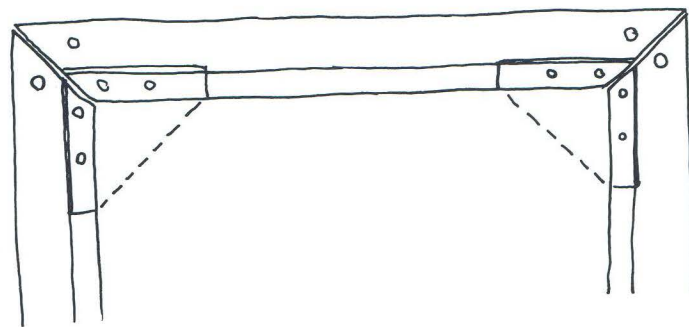
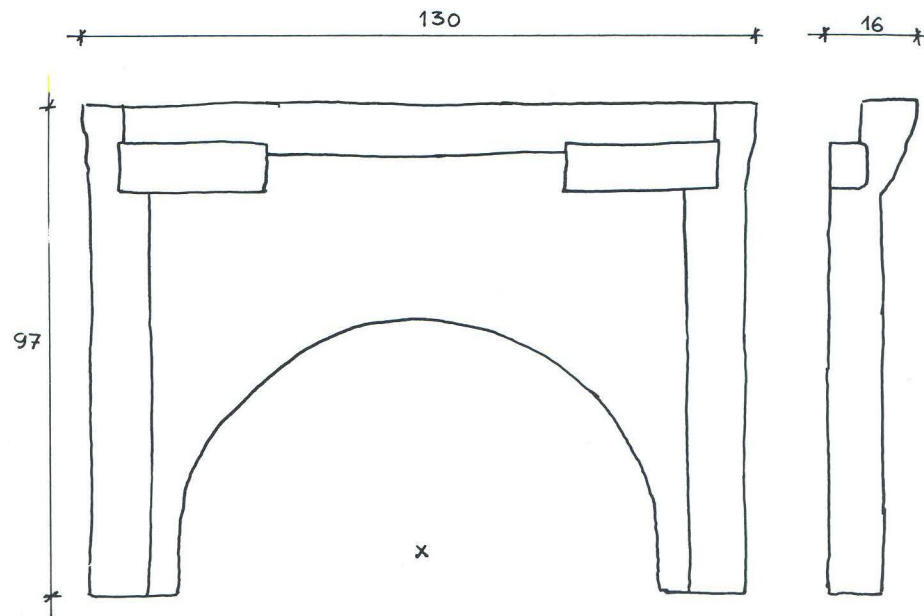
Konačno, da zaključimo izlaganje o kompletiranom ciboriju kotorske katedrale napomenama tehničke naravi:

- na zadnjoj strani svih stranica ciborija izrezana su odgovarajuća udubljenja za uglavljivanje trokutastih horizontalnih ploča i ugaonih držača za međusobno povezivanje, a možda i za naslanjanje oktogonalne piramide krova ciborija;
- budući da je osnova ciborija kvadrat sa stranicom od 130 cm, da je ciborij stajao i u prvobitnoj crkvi svetog Tripuna,²⁵ bilo bi ga vrlo teško smjestiti u skućenom prezbiterialnom prostoru dimenzija 340 x 215 cm, odnosno, čak i u srednjem potkupolnom prostoru, točnije, na presjecištu srednjeg traveja i centralnog broda, gdje je mogao po principu kompozicije martirija stajati nad sarkofagom svetog Tripuna, jer je taj crkveni prostor u osnovi kvadrat dimenzija 340x340 cm;
- stoga je vjerojatnije da je naš ciborij bio rađen za neku drugu kotorsku crkvu, eventualno spominjane Petilovrijence,²⁶ a da je u katedralu svetog Tripuna dospio naknadno, u skladu s više puta potvrđenim običajem da se u kasnijim zdanjima čuvaju ostaci starijih crkava.

²⁴ Upozoravamo na identičnu dekoraciju od astragala i kimationa na golemim mramornim blokovima u Risnu, nađenim na lokalitetu Carine a izloženima na ostacima rimske vile s mozaicima.

²⁵ J. Martinović, Prolegomena za problem prvobitne crkve sv. Tripuna u Kotoru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 30, Split, 1990, str. 5 i d.

²⁶ L. Mirković, o. c, str. 278-279.



Udubljenja za uglavljenje ploča i ugaonih držača na poledini stranica ciborija

UN TENTATIVO DI RICOSTRUZIONE DEL CIBORIO DELLA CATTEDRALE DI KOTOR

Jovan J. Martinović

In occasione del restauro dell'edificio sulla piazza di fronte alla cattedrale di S. Trifone a Kotor (Cattaro), dopo il catastrofico terremoto dell'anno 1979, sono stati ritrovati diversi frammenti di un arco di ciborio con iscrizione. L'analisi dei motivi decorativi, il tipo di lavorazione e i caratteri epigrafici confermano che si tratta della già noto arco di ciborio della cattedrale e della parte corrispondente alla terza faccia con l'iscrizione relativa proveniente dalla collezione della cattedrale. La quarta faccia, sebbene con la decorazione scalpellata e l'iscrizione abrasa, è stata riconosciuta dall'autore sulla porta laterale dell'edificio del Vescovato. Nonostante la presenza di elementi decorativi dell'alto preromanico (intreccio a tre vimini con oculi, intreccio a otto e losanghe) che rinviano agli inizi del IX secolo, parlano a favore del tardo preromanico i motivi del viticcio con foglie couriformi e dell'evoluto tralcio protoromanico e in particolare la morfologia e il ductus delle lettere. Le lettere regolari con le terminazioni allargate presentano al centro dei tratti verticali una decorazione eseguita con il trapano a forma di punto. Analizzando l'iscrizione l'autore presenta una nuova interpretazione, e ritiene che non vi siano ricordati né l'imperatore bizantino né il vescovo di Cattaro come sostenevano, le letture precedenti di alcuni studiosi, bensì il donatore, il nobile cattarino Nikifor (Nikiforius). L'iscrizione, secondo la nuova ricostruzione, dice:

†HOC OPVS EST LABO(r) /X/ TAM PVLCHRE DE(coratum)
/quod donavit N/IKIFORIVS N/obilis Cathari/

ANDREE S(an)C(t)I AD HONOREM SOCIORVMQ(ue) MAIOREM†

In confronto al restante materiale epigrafico a Cattaro, è evidente che il ductus di questa iscrizione è di qualità superiore, e si possono trovare analogie solo in un gruppo di iscrizioni spaltine dell'XI secolo. Considerate le dimensioni del ciborio (le cui facce misurano ognuna 130 cm), esso non poteva sicuramente stare nella chiesa originaria di S. Trifone, ma era probabilmente stato costruito per un'altra chiesa di Cattaro. Essendo citato S. Andrea sull'iscrizione, la chiesa è quella di Petilovrijenci, innalzata nel 1026, e dedicata ai martiri cattarini Andrea, Pietro e Lorenzo.